

tenzorg gedelegeerd kunnen worden naar lagere overheden – vooral als het grote, daar-toe goed geëquipeerde gemeenten betreft –, is het o.i. gewenst dat een aantal cruciale bevoegdheden bij het Rijk blijft.

In dit verband moet echter één van de eerder in dit artikel genoemde ingediende moties genoemd worden, die een bedreiging voor een evenwichtig monumentenbeleid vormt, die door de indieners ervan wel eens onvoldoende doordacht zou kunnen zijn. Deze motie, die terecht door de Minister werd ontraden, houdt het *overhevelen van het vergunningenbeleid* naar de provincies in, vooruitlopend op een totale overdracht naar de gemeenten.

Laten we voorop stellen, dat Heemschut zich altijd heeft uitgesproken voor een blijvende actieve en coördinerende rol van de provincie. Hulp aan gemeenten die daarvoor geen apparaat hebben en het maken van streekplannen en het controleren van bestemmingsplannen in het licht van een geïntegreerd beschermingsbeleid zijn vanzelfsprekende provinciale taken. Ook bij het (her)inventariseren en het beschermen van – met name jongere – monumenten kunnen provincies een belangrijke rol spelen en de hoognodige initiatieven nemen. Voorts moet gesteld worden, dat een vorm van complementair bestuur tussen rijk, provincie en gemeente op monumentenzorggebied vruchtbaar kan zijn. Het totale vergunningenbeleid echter – het verlenen van vergunningen voor restaureren en verbouwen, slopen of afvoeren van de lijst – dient centraal tot stand te komen of tenminste centraal gecoördineerd te worden. Het monumentenbelang is nu eenmaal een zeer specifiek belang en de zorg daarvoor vergt een bundeling van desbetreffend onderzoek en speciale kennis en ervaring die alleen op rijksniveau te verwezenlijken is.

Die elf provincies zullen, zeker als ze een eigen budget krijgen (op grond van welke overwegingen moet dit elk jaar vastgesteld worden? op grond van het aantal en het belang van de aanwezige monumenten? hoe stel je dat vast? op grond van toevallige restauratieplannen?), het voeren van een goed gecoördineerd monumentenbeleid bemoeilijken.

Daarbij komt, dat het van de grond komen van het Nationaal Restauratiefonds ernstig in gevaar kan komen, omdat dit alleen een kans van slagen heeft in een centraal georganiseerde opzet.

J. B.-R.

De Hollandsche Manège: eindelijk uit het dal

DOOR LYDIA LANSINK

In de Amsterdamse Vondelstraat is alles nog bij het oude gebleven: de onopvallende poort in het woonhuis no. 140, die hier en daar wat ornamentwerk mist, de doorgang met de halfronde ijzeren spanten, mooi van licht, maar gehavend en haveloos, door een optimist opgekalefaterd met veel verguldsel. Als het gelukt is de zware houten deuren te openen, blijkt dat een tijdperk ten einde is. In plaats van de vertrouwde aanblik van voorbijdeinende paarde- en mensenhoofden, boven de schotten, zijn er nu grote lappen oranje plastic waarachter een enorme chaos schuilgaat. De rijhal staat vol met stellingen, overal liggen bouwmaterialen en brokken ornament en de sierlijke gebogen spanten van de open ijzeren dakconstructie staan in de menie. In de stallen en op weg naar boven valt weer niets bijzonders op, behalve dat het trappenhuis brandschoon is en naar zeepsop geurt. De Hollandsche Manège heeft een nieuwe eigenaar, een nieuwe huurder en een nieuwe bedrijfs-leider. Zij hebben de wind er kennelijk onder. Er wordt hard en enthousiast gewerkt en het verenigingsblad staat bol van de verslagen van wedstrijden en andere goed bezochte evenementen. Aan het binnenplaatsje is een nieuwe ziekenstal gebouwd en het grote binnenterrein wordt ingenomen door een 'buitenbak' met een niet onaardige overkapping op ijzeren spanten (die echter wel het uitzicht van de omwonenden belemmert en dan ook wordt afgebroken zodra hij gemist kan worden).

Binnen twee jaar moet de ingreep, waarop de Manège zo tergend lang heeft gewacht, voltooid zijn. Het complex zal dan misschien iets van zijn ongelooflijke, als gevolg van chronisch geldgebrek en de nalatigheid van enkele vroeger eigenaren intact gebleven, authenticiteit kwijt zijn, maar zal zich weer optimaal lenen voor zijn oorspronkelijke bestemming, die het wonder boven wonder onafgebroken heeft behouden.

De Manège is inmiddels krakend haar tweede eeuw ingegaan, want op 28 januari 1882 werd zij door Julius G. Bunge, één van de Amsterdamse zakenlieden die de bouw initieerden en betaalden, geopend. De architect, A. L. van Gendt (1835-1901), benutte wellicht de kapconstructie als vingeroefening voor de ijzeren, een cassettenplafond dragende overkapping van de Grote Zaal in het Concertgebouw (1883). De overspanning daar bedraagt 28.80 m tegen 19.45 m in de Hollandsche Manège.

Nadat de 'Vereniging tot instandhouding eener Manège te Amsterdam' het complex in de jaren dertig had moeten verkopen, raakte het gaandeweg in handen van eigenaren die slechts op sloop uit waren. In oktober 1980 tilde de gemeente Amsterdam het gebouw, sinds 1972 een beschermd monument, uit het speculatiecircuit door het aan te kopen. Jarenlang werd de dringend noodzakelijke restauratie in de weg gestaan door enige gaten in de begroting, maar dank zij een bijdrage uit de werkgelegenheidspot, knap rekenwerk en veel goede wil bij de gemeente konden deze worden gedicht. Op 2 november 1983 vond de aanbesteding plaats, in opdracht van het gemeentelijk Grondbedrijf. Aannemingsmaatschappij Hillen en Roosen werd de gelukkige, voor f 1.438.000,-. Op een totale begroting van 4½ miljoen (exclusief noodvoorzieningen en stucwerk) zijn maar 1½ miljoen rijkssubsidie en f 240.000,- provinciale steun beschikbaar. Gelukkig is de fundering nog in orde. Bart van Kasteel,

niet alleen een geroutineerd restauratie-architect, maar ook uitstekend bekend met de ruitersport, begeleidt het karwei als adviseur. Er wordt gebruik gemaakt van de oorspronkelijke bouwtekeningen en van oude afbeeldingen, zoals de aquarel die J. C. Greive maakte van een feestelijke uitvoering, waarschijnlijk in 1883. De Hollandsche Manège in volle glorie!

De werkzaamheden worden zodanig gefaseerd, dat het manegebedrijf gewoon (nou ja, gewóón) kan doordraaien. Nu de grote rijhal onder handen wordt genomen, worden de lessen gegeven in de buitenpiste. Als de binnenpiste klaar is, zal de 'Lange stal' in de oude staat worden hersteld en zullen de overige stallen in een harmoniërende stijl worden gemoderniseerd. De buitenbak gaat dan dienst doen als stal. In een later stadium worden de herenkledkamer op de begane grond en de dameskledkamer, te situeren in de ruimte tussen het trappenhuis en de zadelkamer, vroeger een binnenplaatsje, ingericht. De functie van de foyer zal tijdelijk worden overgenomen door de voormalige directeurskamer, beneden. Het laatst zijn de

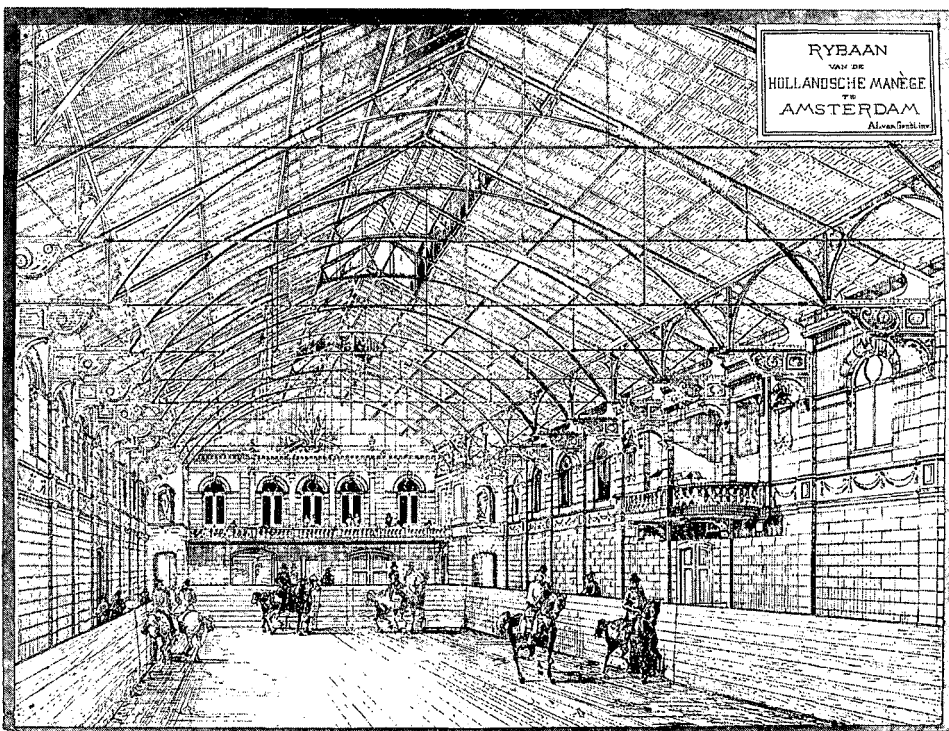
*) Drs. Lydia Lansink is kunsthistoricus en op verschillende manieren actief op het gebied van de monumentenzorg. Zo is zij lid van de Amsterdamse Monumentenraad en voorzitter van de Stichting tot behoud van de Vondelkerk in Amsterdam. Aan het succes van de acties voor het behoud van de Hollandsche Manège heeft zij ook een grote bijdrage geleverd.

onderdoorgang en de woning aan de Vondelstraat aan de beurt. Jammer genoeg is het niet haalbaar de onderdoorgang zijn oude luister terug te geven.

De foyer ziet er, na vele decennia lekkage, stof en nicotine-aanslag, verschrikkelijk uit. Hij lijkt meer op een bruin café dan op de stijlvolle witte salon die hij ooit was. Al enige tijd geleden heeft de gemeente een nooddak laten aanbrengen, om verder verval door lekkage te voorkomen. Het ligt in de bedoeling het fraai gedetailleerde stucwerk, waarvan nu hele stukken ontbreken, vakkundig te laten restaureren.

Thans wordt gewerkt aan het dak van de grote rijhal. Het houtwerk bleek nog grotendeels bruikbaar, de daklichten werden vrijwel geheel vernieuwd. In plaats van het door Van Gendt beschreven 'geoliede dakbeschoet met zink overtrokken' zal roestvrij staal worden toegepast. Dit materiaal, dat in het recente verleden met succes als dakbedekking is beproefd, zal ook op de foyer worden aangebracht.

Het is te betreuren dat vóór de hoge gevel van de rijhal aan de Overtoom geen bebouwing is geprojecteerd. Al in 1881 waren er plannen voor een uitbreiding van het complex aan die kant, zodat alleen de bovenste driehoek van de - onderaan blinde - gevel zichtbaar zou blijven. Toen was er geen geld voor, maar in 1889 kwamen de nieuwe stallen en koetshuizen alsmede een dienstwo-

De rijbaan in de Hollandsche Manège, ontworpen door A. L. van Gendt. Tekening vervaardigd door Evert Breman, afgedrukt in De Opmerker in 1886. Foto: Kunsthistorisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam.

ning tot stand. In 1969 werden ze weer afgebroken, na geruime tijd in gebruik te zijn geweest bij de 'Studebaker Int. Automobiel Mij.'

De restauratie van de Hollandsche Manège is

een belangrijke stap op weg naar rehabilitatie van de Vondelstraat. Nu nog die andere rotte plek, Cuypers' Vondelkerk, die zo spoedig mogelijk weer het pronkstuk van de straat moet worden. Het scenario ligt klaar. De Stichting Vondelkerk, die zich sinds 1980 inzet voor het behoud van de kerk en het regelen van een passende bestemming, wil het gebouw aankopen, op voorwaarde dat er gemeentegarantie wordt toegezegd.

Aan de Bond Heemschut zal het niet liggen. Zoals de Werkgroep tot behoud van de Hollandsche Manège, die in de jaren 1978-79, ten einde raad, besloot dan maar zelf, dat wil zeggen eigenhandig, de meest noodzakelijke herstelwerkzaamheden uit te voeren, door de Bond zowel moreel als materieel werd gesteund, zo zijn de vrijwilligers van de Stichting Vondelkerk door een bijdrage uit het Hoegen-fonds in staat gesteld de onvermijdelijk aan een actie verbonden kosten weer enige tijd te bestrijden.

(met dank aan Grondbedrijf Amsterdam en de Vereniging De Hollandsche Manège te Amsterdam)

De doorgang van de Hollandsche Manège, vóór 1969. Foto: Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg Amsterdam (G. Delemarre)

Deze beschouwing werd geschreven voor de oorspronkelijk in september geplande Heemschutexcursie naar de Hollandsche Manège in het kader van 'Restauratie-aannemers presenteren zich.' Ook nú kan deze excursie nog niet plaats vinden, maar met de aannemer is afgesproken, dat zodra het gebouw weer behoorlijk toegankelijk is voor een groep bezoekers dit in ons excursieprogramma zal worden opgenomen.